

Nervnye deti i trudne deti. Izd-vo AST. **8. Gasparova, E.M.** (1989). Zastenchiviy rebenok. Doshkol'noe vospitanie. № 3. **9. Marcenkovskij, I.A.** (2016). Ocherki detskoj psihiatrii: uchebnoe posobie dlya specialistov v oblasti ohrany psihicheskogo zdorov'ya detej. Pod red. glavnogo vneshtatnogo specialista MZ Ukrainy po special'nosti «detskaya psihiatriya». Nejr News. **10. Ratter, M.** (1986). Pomoshch' trudnym detyam. Moskva: Progress. **11. Remshmidt, H.** (2001). Detskaya i podrostkovaya psihiatriya. Iz-vo Eksmo-press. **12. Fedorchenko, T.Y.** (2003). Rannya profilaktika negativnih proyaviv u povedinci ditej: navch.-metod. posibnik. **13. Chupry`kov, A.P., Xvorova, A.M.** (2013). Rasstrojstva spektra auty`zma: medyu`cynskaya y` psy`xologo-pedagogy`cheskaya pomoshh`, 2-e y`zd. dop., L`vov.

Received 15.03.2019

Accepted 11.04.2019

УДК 37.013.41:376.1 – 056.26

DOI 10.32626/2413-2578.2019-13.210-219

Л.О. Прядко

Lubovpryadko77@ukr.net

АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Відомості про автора: Прядко Любов Олексіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Суми, Україна. У колі наукових інтересів: реалізація інклюзивної освіти в Україні, диференційований підхід, шляхи реалізації індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами, створення дидактичного середовища в інклюзивному навчальному закладі. Email: Lubovpryadko77@ukr.net

Contact: assistant professor L. Pryadko, Ph.D., assistant professor of Department of Vocational Education and Management of Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Sumy, Ukraine. In terms of research: an implementation of inclusive education in Ukraine, a differentiated approach, the ways of implementing an individual training of children with the special educational needs, the creation of didactic environment in an inclusive school. Email: Lubovpryadko77@ukr.net.

Відомості про наявність друківаних статей: Прядко Л.О. Актуальні проблеми диференційованого викладання в інклюзивному навчальному закладі / Л.О. Прядко // Актуальні питання колекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2015. –Т.1. – 452с. – С.340-348. ; **Прядко Л.О.** Шляхи забезпечення індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального закладу / Л.О. Прядко / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук.журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. – Суми : Вид-во Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. – С.246-274. ; **Прядко Л.О.** Особливості індивідуалізації навчання в інклюзивному навчальному закладі/ Л.О. Прядко /Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2016. –Т.2. – 310с. – С.144-152.

Прядко Л.О. Аспекти реалізації індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти. У статті представлено та обґрунтовано особливості аспектів якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами з врахуванням основних аспектів їх навчання, зокрема рівня розумового розвитку учня та швидкості засвоєння навчального матеріалу. Звернено увагу на основні поняття «научуваність» та «навченість». Зазначено, що ефективність навчання залежить не тільки від характеру вимог, які до дитини висуваються, але перед усім від активності самої дитини. Ігнорування цього положення може звести до нуля ефект виконання навчальних завдань. Автор розглядає вміння навчальної праці як ключове питання усього процесу навчання. Окреслені вміння прийнято позначати різноманітними, близькими за своїм змістом поняттями: вміння навчальної праці, вміння самостійної роботи; інтелектуальні або розумові, пізнавальні вміння. У дослідженні автор зупиняється на основних чинниках реалізації індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти: при підготовці до вивчення нового матеріалу (вдома або на уроці); під час проходження нової теми;на необхідності індивідуалізації завдань ід час закріплення, повторення і застосування знань

Ключові слова: індивідуалізація навчання, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, навчальні вміння, заклад загальної середньої освіти.

Прядко Л.А. Аспекты реализации индивидуализации обучения детей с особыми образовательными потребностями в учреждениях общего среднего образования. В статье представлены и обоснованы особенности аспектов качественного обучения детей с особыми

образовательными потребностями, в частности уровня умственного развития ученика и скорости усвоения им учебного материала. Обращено внимание на основные понятия «обучаемость» и «обученность». Отмечено, что эффективность обучения зависит не только от характера требований, которые предъявляются к ребёнку, но прежде всего от активности самого ученика. Игнорирование этого положения может свести к нулю эффект выполнения учебных задач. Автор рассматривает умение учебного труда как ключевой вопрос всего процесса обучения. Указанные умение принято обозначать различными, близкими по своему содержанию понятиями: умение учебного труда, умение самостоятельной работы; интеллектуальные или умственные, познавательные способности. В исследовании автор останавливается на основных факторах реализации индивидуализации обучения детей с особыми образовательными потребностями в заведении общего среднего образования: при подготовке к изучению нового материала (дома или на уроке) во время прохождения новой темы; необходимость индивидуализации задач во время закрепления, повторения и применения знаний

Ключевые слова: индивидуализация обучения, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, учебные умения, заведение общего среднего образования

Pryadko L.O. Implementation aspects of individualization of teaching children with special educational needs in general secondary education institution. The article is devoted to the problem of realization of individualization of education of children with special educational needs in the institution of general secondary education, which concerns most of modern teachers. Individualization creates preconditions for the development of the interests and special abilities of the child, while trying to take into account cognitive interests and encourage the appearance of new ones. Individualization possesses additional opportunities and allows to intensify the potential of students, positively affects their educational motivation and attitude towards educational work. In this regard, the improvement of educational motivation and the development of cognitive interests can be considered a specific goal of individualization. The author presents and substantiates the peculiarities of the aspects of qualitative education of children with special educational needs, in particular the level of mental development of a student with special educational needs and the speed of learning the material. The main attention is paid to the basic concepts, that enable individualization: "learningability" and "learning". It is noted, that the effectiveness of learning depends not only on the nature of the requirements, that are put forward for a child with special educational needs, but above all from the activity of the child himself. An ignoring of this provision can reduce the effect of performing educational tasks. The author

considers the ability of educational work as a key issue of the entire learning process. The scheduled skills are designated by various, close in their content concepts: abilities of educational work, abilities of independent work; intellectual or mental, cognitive skills. In the study, the author focuses on the main factor so find individualization of teaching children with special educational need at a general secondary education institution: when preparing for the study of new material (at home or at a class, students with special education also need and fewer potential opportunities need to be repeated, and students with special educational need and the big potential possibilities can receive tasks which successfully integrate into a new topic).

Keywords: children with special educational needs, educational skills, an institution of general secondary education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні підходи до освіти, які ґрунтуються на створенні «школи для всіх» передбачають врахування специфіки розвитку абсолютно всіх дітей. Для цього необхідно створити таке освітнє середовище, яке б задовольняло індивідуальні запити та можливості абсолютно всіх дітей. Така постановка питання загострює проблему індивідуалізації навчання. Індивідуалізація була і буде наріжним каменем, як у спеціальній, так і в інклюзивній освіті. Необхідність індивідуалізації обумовлена значними індивідуальними відмінностями, абсолютно всіх учнів, від яких залежить результат навчання. До основних складових результату відносять наявний рівень знань, умінь і навичок та навчальні уміння і здібності. Крім цього в учнів, як з типовим розвитком, так із особливими освітніми потребами, наявні різноманітні стани соматичні чи психічні, які постійно або тимчасово впливають на успішність учнів. Хвороби, залежно від їх характеру, мають тимчасовий або постійний негативний вплив – знижують працездатність дитини.

Оскільки індивідуалізація навчання вимагає урахування окреслених особливостей, то її специфічна дидактична мета – удосконалити знання, уміння і навички дітей, сприяти реалізації освітніх програм та підвищенню знань, умінь і навичок кожного учня окремо, і зменшити їх абсолютне і відносне відставання (навчання нижче своїх можливостей), поглиблювати і розширювати знання учнів, виходячи з їх інтересів та спеціальних здібностей. Розвиваюча ціль індивідуалізації полягає у формуванні та розвитку логічного мислення, креативності та навчальних умінь з опорою на зону найближчого розвитку у дитини з особливими освітніми потребами. Оскільки учні розрізняються між собою не тільки за обсягом знань і вмінь, але і за їх якістю. Виявлення цих розбіжностей дозволяє індивідуалізувати навчання, виходячи з рівня навчованості кожного учня.

Специфічна ціль індивідуалізації охоплює виховання особистості у широкому спектрі цього поняття. Вона створює передумови для розвитку інтересів і спеціальних здібностей дитини, при цьому намагається враховувати пізнавальні інтереси і спонукати до появи нові. Індивідуалізація володіє додатковими можливостями і дозволяє активізувати в учнів потенційні можливості, сприятливо впливає на їх навчальну мотивацію та ставлення до навчальної роботи. У зв'язку з цим покращення навчальної мотивації і розвиток пізнавальних інтересів можна вважати специфічною метою індивідуалізації.

Аналізостанніх досліджень і публікацій. Проблема індивідуалізації завжди посідала гідне місце у педагогіці. Серед сучасних дослідників у галузі загальної освіти можна відмітити Л. Бондар, В. Володько, Н. Менчинську, Т. Ілляшенко, А. Лозенко, О. Сухомлинську, Є. Рабунського та інших. У дослідженнях зі спеціальної педагогіки зазначеній проблемі приділяли увагу І. Єременко, І. Луценко, С. Миронова, М. Матвєєва, Л. Прядко, В. Синьов, Т. Скрипник, Л. Савчук та інші. Вона була предметом дослідження як у загальній, так і спеціальній педагогіці. У зв'язку з реалізацією Концепції Нової української школи проблема індивідуалізації набуває особливої гостроти.

Мета статті – представити та обґрунтувати особливості аспектів якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням рівня розумового розвитку учнів та швидкості засвоєння навчального матеріалу, акцентувати увагу на основні поняття «научуваність» та «навченість» у сучасній освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток дитини з особливими освітніми потребами можливий лише тоді, коли їй дають завдання, які відповідають рівню її індивідуального розвитку. Цілі навчання можна досягнути лише через активізацію навчально-пізнавальної діяльності.

Індивідуалізація являє собою врахування індивідуальних особливостей учнів у навчальній діяльності. У першу чергу це стосується визначення тих особливостей, які впливають на навчальну діяльність дитини з особливими освітніми потребами, і від яких залежать результати навчання. Індивідуалізація можна розглядати з точки зору процесу навчання, змісту освіти і побудови системи освіти. Перша з них стосується відбору форм, методів і прийомів, друга – створення навчальних планів і програм, навчальної літератури і складання завдань, третя – формування різних типів закладів освіти.

Аналіз літературних джерел свідчить, що такими можуть бути різноманітні фізичні і психічні якості та стани дитини з особливими освітніми потребами: особливості всіх пізнавальних процесів,

властивості нервової системи, зокрема процесів нейродинаміки, риси характеру і волі, мотивація, здібності, обдарованість, постійні або тимчасові порушення.

Якщо взяти до уваги академічну успішність, то з метою організації якісного навчання слід звертати увагу на такі аспекти:

1. Рівень розумового розвитку учня.
2. Швидкість засвоєння навчального матеріалу.

Зупинимось на цих аспектах більш детально.

Рівень розумового розвитку учня дослідниця Н. Менчинська пов'язує з двома поняттями: «научуваність» і «навченість». Поняття «научуваність» визначає як здатність досягати у більш короткий термін більш високого рівня засвоєння, що виступає передумовою до навчання. Результати дослідження довели, що фактори научуваності володіють відносно стабільним характером. Вони, хоча і піддаються розвитку, але потребують більшого напруження в одній діяльності, і, на жаль, починають зменшуватись при переключенні на іншу. Поняття «навченість» охоплює знання, уміння і навички.

Швидкість засвоєння навчального матеріалу – це комплексне явище, яке полягає у швидкості темпу узагальнення. Чим нижче темп просування, тим більше учні потребують допомоги. Саме цією особливістю і відрізняється більшість дітей з особливими освітніми потребами [5].

Коли дитина з особливими освітніми потребами приходить до школи, то навченість може відповідати стартовому рівню навчання, але у процесі просування індивідуальною шкільною траєкторією із-за недостатньої діяльності вищих мозкових функцій її темп буде дуже різко відрізнятись від учнів з типовим розвитком.

Основною метою навчання є розвиток учня з метою його соціалізації. Під розвитком у широкому смислі цього слова розуміють психічні і фізичні зміни в організмі, перехід від нижчих форм до вищих. Якщо цю проблему розглядати з точки зору взаємовідносин навчання і розвитку, то під розвитком розуміють розумовий розвиток. Сутність проблеми полягає у тому, що з одного боку розумовий розвиток залежить від навчання, а з іншого від природного розвитку його організму, від дозрівання. Відповідь на це питання дозволяє установити межі потенційних можливостей, і, виходячи з них, визначити цілі і завдання конкретних дидактичних перетворень.

Оптимально розвиваючим може бути лише те навчання, яке розвиває учня з уже досягнутого рівня.

З індивідуалізацією пов'язаний ще один істотний аспект – робота вчителя у процесі індивідуалізації, необхідні йому для цього уміння і навички, індивідуальний стиль його роботи.

Звідси виникає необхідність у відповідних засобах навчання при індивідуалізації.

Для того, щоб навчання мало корекційно-розвивальне спрямування необхідно дотримуватись однієї універсальної умови: дитина з особливими освітніми потребами повинна бути залучена до активної діяльності та спілкування. Таким чином, ефективність навчання залежить не тільки від характеру вимог, які до неї висуваються, але перед усім від активності самого учня. Ігнорування цього положення може звести до нуля ефект виконання навчальних завдань.

На думку польського дослідника В. Оконя в основі справжньої активності лежать такі положення:

- допитливість і зацікавленість,
- усвідомлення необхідності матеріалу, який засвоюється,
- інтелектуальна задоволеність, яку учень отримує від процесу розв'язання завдань.

Основним питанням дидактики є така організація освітнього процесу, яка була б спрямована на стимулювання активності учня.

У Концепції Нової української школи ми знаходимо положення про те, що вчителю необхідно використовувати в своїй роботі не тільки стандартні методи організації навчально-виховного процесу, але в більшій мірі виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності [1, с. 17].

З розумовими здібностями тісно пов'язана здатність учнів самостійно засвоювати знання, що передбачає наявність відповідних інтелектуальних умінь. Це уміння розумової праці або навчальні уміння.

Навчальні уміння наочно проявляються під час самостійної роботи з навчальним матеріалом: під час сприймання та обробки нового матеріалу; під час виділення із нього істотного з навчального матеріалу; під час структурування навчального матеріалу; під час встановлення зв'язку раніше вивченим; під час узагальнення навчального матеріалу; під час повторення навчального матеріалу.

Низький рівень розвитку навчальних умінь наносить шкоду їх навчанню на будь-якій ланці здобуття освіти. Уміння навчальної праці – ключове питання усього процесу навчання. Окреслені уміння прийнято позначати різноманітними, близькими за своїм змістом поняттями: уміння навчальної праці, уміння самостійної роботи; інтелектуальні або розумові, пізнавальні уміння.

Таким чином, під навчальними уміннями слід розуміти такі уміння, які полягають в оволодінні необхідними для навчальної діяльності розумовими прийомами: уміння сприймати навчальний матеріал, переробляти його і логічно ним оперувати, творчо його

використовувати. У результаті формування цих умінь досягаються розвиваючі цілі навчання.

Дослідниця Н. Менчинська поділяє навчальні уміння таким чином:

- 1) загальні уміння самостійної роботи (планування, робота з книгою, самоконтроль);
- 2) уміння організувати власну психічну діяльність (доцільність сприймання, раціональне засвоєння, ефективне мислення);
- 3) конкретні спеціальні уміння, які виходять із специфіки предмету. [2, с.137].

Розглядаючи поняття «навчальні уміння» не можна обійти таку базову навичку як уміння читати. Ця навичка являють собою різноманітні операції сприймання і мислення. Учені з'ясували що між навичкою читання і успішністю існує тісний зв'язок. Низький рівень навичок читання може слугувати причиною неуспішності. Під навичками читання сьогодні розуміють розумові навички, пов'язані з розумінням тексту.

Під час розробки методики самостійної роботи необхідно вирішити проблему класифікації навчальних умінь. Дослідниця І. Унт виділяє наступну класифікацію:

- 1) уміння, пов'язані із сприйманням навчального матеріалу (навички читання, уміння спостерігати та слухати, писати, складати план);
- 2) навчальні уміння з певної групи предметів (графічні, картографічні уміння);
- 3) предметні навчальні уміння. [5, с. 141].

Успіх сильних учнів полягає саме в тому, що вони володіють раціональними і більш складними навчальними уміннями. Слабкі ж учні обмежуються в основному уміннями, пов'язаними з репродуктивною діяльністю.

Індивідуалізовані завдання лише умовно відрізняється від загальних завдань.

До особливостей учнів, які у першу чергу слід брати при до уваги індивідуалізації належать:

- 1) научуваність;
- 2) навчальні уміння;
- 3) навченість, яка складається із програмових так і позапрограмових знань, умінь та навичок;
- 4) пізнавальні інтереси (на фоні загальної навчальної мотивації) [5, с. 31].

Ці особливості лежать в основі складання індивідуалізованих завдань, які мають враховувати: 1) рівень знань, умінь та навичок учнів; 2) загальні та спеціальні здібності; 3) навчальні уміння; 4) пізнавальні інтереси.

У процесі організації індивідуалізованої самостійної роботи слід звертати увагу на такі чинники:

1. При підготовці до вивчення нового матеріалу (вдома або на уроці) індивідуалізація виявилась необхідною оскільки попередні знання учнів дуже різноманітні. Учні з особливими освітніми потребами і меншими потенційними можливостями потребують повторень, а учні з особливими освітніми потребами і більшими потенційними можливостями можуть отримати завдання, які успішно інтегруються у нову тему.

2. Під час проходження нової теми необхідно враховувати розбіжність між учнями у навчальних уміннях та розумових здібностях. Від цих властивостей залежить стиль керівництва пізнавальною діяльністю учнів на уроці вони потребують і наскільки складні завдання можна їм давати для самостійної роботи.

3. Необхідність індивідуалізації особлива велика під час закріплення, повторення і застосування знань. В її основі лежить різний темп засвоєння і різна якість засвоєння. Тому учні потребують закріплення і вправ не на однаковому рівні і не в однаковій кількості. У більш здібних учнів у цей час вивільняється час для додаткових завдань.

Висновки. Індивідуалізація передбачає врахування усіх зазначених аспектів, серед яких на перше місце виступають наукованість та навченість. Особливо важливо те, яку мету ставить перед собою вчитель під час індивідуалізації. Перспективи подальших наукових розвідок будуть присвячені конкретизації індивідуалізації навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Бібліографія

1. **Бібік Н. М** (ред.) Нова українська школа: порадник для вчителя (2017). К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»; 2. **Менчинская Н.А.** (1971) Психологические проблемы активности личности в обучении. *Материалы научной конференции*, М: Высшая школа.; 3. **Прядко Л.О.** (2016) Особливості індивідуалізації навчання в інклюзивному навчальному закладі. *Збірник наукових праць*, 2, 144-152.; 4. **Сак Т.В.** (2014) Індивідуалізація навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 4, 18–23.; 5. **Унт И.Э.** (1990) Индивидуализация и дифференциация обучения. М. Педагогика.

REFERENCES

1. **Bibik N. M** (red.) Nova ukrayins'ka shkola: poradnyk dlya vchytelya (2017). K. : TOV «Vydavnychyu dim «Pleyady»; 2. **Menchinskaya N.A.** (1971), Psihologicheskie problem aktivnostil ichnosti v obuchenii. *Materiali nauchnoi konferencii*. M. Visshaya shkola.; 3. **Pryadko L.O.** (2016), Osoblivosti individualizacii navchannya v inklyuzivnomu

navchalnomu zakladi. *Zbirnik naukovih prac*, 2, 144-152.; **4. Sak T.V.** (2014), Individualizaciya navchannya uchniv z osoblivimi osvitnimi potrebami v inklyuzivnomu klasi. *Osobлива ditina: navchannya i viovannya*, 4, 18-23.; **5. Unt I.E.** (1990), Individualizaciya i differenciacyu aobucheniya. M. Pedagogika.

Received 01.03.2019

Accepted 11.04.2019

УДК:378.091.3:159.9-051

DOI 10.32626/2413-2578.2019-13.219-232

Л.М. Руденко

lilianic1962@gmail.com

Т.В. Григоренко

tatina.hroza.91@gmail.com

КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА (СПЕЦІАЛЬНОГО, КЛІНІЧНОГО)

Відомості про автора: Руденко Лілія Миколаївна, доктор психологічних наук, професор завідувач кафедри спеціальної психології та медицини, Факультет спеціальної та інклюзивної освіти, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Україна. У колі наукових інтересів: проблема формування професійної компетентності у психологів (спеціальних, клінічних) E-mail: *lilianic1962@gmail.com*; Григоренко Тетяна Вікторівна, аспірант кафедри спеціальної психології та медицини, факультет спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Україна. У колі наукових інтересів: проблема формування професійної компетентності у психологів (спеціальних, клінічних) E-mail: *tatina.hroza.91@gmail.com*

Contact: **Liliia Rudenko** Doctor of Psychological Sciences, Professor Head of the Department of Special Psychology and Medicine, Faculty of Special and Inclusive Education, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine. In the circle of scientific interests: the problem of the formation of professional competence in psychologists (special, clinical) E-mail: *lilianic1962@gmail.com* ; **Tetiana Hryhorenko** Postgraduate Student of the Department of Special Psychology and Medicine, Faculty of Special and Inclusive Education, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine. In the circle of scientific interests: the problem of formation of